

Z DISKUSE

JAN ZOUHAR

Ludvík Svoboda o Bedřichu Václavkovi

Vztah Ludvíka Svobody k Bedřichu Václavkovi byl vztahem dvou příslušníků meziválečné marxistické kulturní a politické fronty. Seznámili se v roce 1923 a Václavek, který byl o 6 let starší, měl značný podíl na Svobodově formování. Stejně jako Václavek psal později Svoboda do Sociologické revue (Václavek zde vedl na začátku 30. let rubriku umění), přispíval do Indexu, do U Bloku a jiných časopisů, které Václavek redigoval. Svoboda s Václavkem spolupracoval až do konce jeho života. Po roce 1945 se Svoboda několikrát osobností a dílem Bedřicha Václavka zabýval. Píše na něho nekrolog, připomíná jeho odkaz ve svém vystoupení na sjezdu českých spisovatelů v roce 1946 a hodnotí jeho dílo v přednášce Bedřich Václavek jako sociolog literatury (1947), která vyšla i tiskem. Úvodním slovem opatřil dva svazky Václavkových Sebraných spisů. (Od umění k tvorbě a Česká literatura XX. století), které začaly po 2. světové válce vycházet, práce o Václavkovi sledoval i v letech šedesátých a v roce 1971 se věnoval Václavkovi jako sociologovi umění. Připomeňme si některé základní myšlenky, které charakterizují Svobodův přístup k Václavkovu odkazu.

1. Jak upozornil již Slavomír Strohs, Svoboda sleduje Václavkovo dílo v jeho *vývoji*. Svoboda Václavkův vývoj, který zrcadlí rozpory, které vyplývaly z tehdejší teoreticky nejasné situace, vidí jako zákonitou cestu od jeho prvotiny *Od umění k tvorbě* (1928) k práci *Tvorbou k realitě* (1937). Klade proti sobě Václavka dvacátých let, generačního kritika, příslušníka mladé literární avantgardy, který se hlásil k poetismu a který chápe umění jako tvorbu ve smyslu úsilí o tvar, formu, a Václavka z období druhé poloviny třicátých let, který konstatuje nutnost aktivní účasti básníka na společenském dění, neboť nové umělecké dílo nevznikne podle Václavka ze subjektivních formálních experimentů, ale z autorova revolučního poměru ke skutečnosti. Svoboda však Václavkův vývoj neschematizuje. Sleduje zejména období zlomu v jeho tvorbě, k němuž dochází v roce 1930 po vydání knihy *Poezie v rozpacích*. Václavek se v ní snaží o uplatnění sociologického stanoviska při výkladu uměleckých jevů, ovšem usiluje o to, stanovit, „ne jak se obrazí v uměleckém díle sociální skutečnost, ale jak působí na

strukturu umění“. Práce vyvolala kritické námitky zejména Eduarda Urxe. Na přelom ve Václavkově díle měly kromě nich vliv zejména závěry mezinárodní konference revoluční proletářské literatury v Charkově v roce 1930. Svoboda tuto skutečnost zdůrazňuje a upozorňuje, že Václavek otázky ve světle charkovských závěrů hlouběji promýšlel. Důslednější uplatňování historickomaterialistického přístupu je podle Svobody patrné již v práci Česká literatura XX. století (1935).

2. Z předchozího je snad již zřejmé, že Svoboda dokázal přistoupit k Václavkovi *kriticky*, poukázat na chyby a omyly zejména jeho počátečního období. Činí to s vědomím toho, že mezi marxisty probíhaly v té době diskuse o otázkách vzájemného poměru jednotlivých složek společenského dění, zejména o otázce vztahu ekonomické základny k nadstavbě. S tím souvisela i tehdejší nepropracovanost otázek marxistické teorie umění. Svoboda je ve své kritické analýze Václavkova díla důsledný, zdůrazňuje, že není jeho úkolem chyby a omyly omlouvat. Tak upozorňuje například na Václavkův postoj k Wolkrovi v roce 1925, na jeho dualistické řešení poměru básníka ke skutečnosti v knize Od umění k tvorbě (1928), na schematicismus, projevující se v práci Poezie v rozpacích (1930) apod. Současně je ovšem pro Svobodu příznačné, že neztrácí nikdy ze zřetele vývojovou kontinuitu Václavkova díla a jeho úsilí po marxistické syntéze.

3. Ludvík Svoboda přistupuje k Václavkovi jako k literárnímu kritikovi, estetikovi, historikovi a sociologovi literatury většinou komplexně, i když si je vědom specifičnosti jednotlivých disciplín. Je to proto, že sleduje především jednotící prvek jeho díla — *metodu*, kterou Václavek ve svém díle uplatňuje. Charakterizuje ji jako „sociologickou metodu ve smyslu historického materialismu“. Už jsme se dotkli skutečnosti, že Václavek se k důsledně historickomaterialistickému přístupu k estetickým jevům propracoval vývojem, který nebyl bez omylů a jednostranností. Svoboda upozornil, že Václavkova sociologická metoda se v ujasněné a komplexní podobě objevuje v práci Česká literatura XX. století, a na různých místech objasňoval podstatu tohoto přístupu, jak byl Václavkem teoreticky vyloučen v úvodu k této práci a prakticky uplatněn zejména ve studii Společenské vlivy v životě a díle K. H. Máchy ve sborníku Torzo a tajemství Máchova díla (1938). Ukázal, že Václavek vychází z dialektiky vztahu základny a nadstavby, že chápe význam kategorie společenskoeconomické formace, že zachycuje věci konkrétně, v pohybu, vývoji a vzájemných souvislostech a že zejména v máchovské studii Václavek uplatnil při výkladu básnickovy osobnosti a díla kategorie marxistické sociologie.

4. Právě v této důsledné aplikaci marxistického přístupu na literární proces vidí Svoboda *aktuálnost* Václavkova odkazu, jeho přínos soudobé literatuře, jak to např. zdůraznil ve svém referátu na sjezdu českých spisovatelů v roce 1946, kdy Václavkovo dílo vyzvedává zejména v tehdejších ideových sporech v literární teorii a kritice. Zdůrazňuje zde proti omezenosti a zaujatosti naší kritiky, proti tzv. „čisté“ kritice i kritické improvizaci zásady, které formuloval Václavek — všestrannost a úplnost poznání, společenskou angažovanost kritiky, odmítnutí psychologismu, protimechanistický sociologický výklad, nutnost propracování filozofických, zejména noetických základů kritiky. Václavkovo dílo se v tomto smyslu jeví Svobodovi jako východisko, na něž je třeba navázat a které je třeba rozvíjet.